ASOS JOURNAL

The Journal of Academic Social Science

Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 9, Sayı: 115, Nisan 2021, s. 403-427

ISSN: 2148-2489 Doi Number: <http://dx.doi.org/10.29228/ASOS.49836>

Yayın Geliş Tarihi / Article Arrival Date
6.03.2021

Yayınlanma Tarihi / The Publication Date
29.04.2021

Burhan SATUN

Tunceli Bilim ve Sanat Merkezi, Müzik
burhansatun@gmail.com

Dr. Öğr. Üyesi Türker EROL

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü,
Müzik A.S.D.

TUNCELİ YÖRESİ MÜZİK KÜLTÜRÜNDE KLARNET GELENEĞİ¹

Öz

18.Yy.'da Osmanlı Devleti'nde başlayan batılılaşma hareketleri ile birlikte bilim, sanat ve askeri alanlarda birçok değişim ve dönüşüm gerçekleşmiş, değişimlerin bir ayağı da şüphesiz müzik alanında gerçekleşmiştir. Batılılaşmanın etkisi ile süreç içerisinde Avrupalı bir askeri bando oluşturmak amacı ile kurulan Mızıka-yı Hümayun içerisinde yer alan batı sazlarından birisi olan klarnet, süreç içerisinde Anadolu'nun birçok yöresinde yer bulmuş ve uzun yıllar mahalli sanatçılar tarafından icra edilmiştir. Klarnetin Osmanlı Saraylarından, Anadolu'nun ücra kasabalarına kadar uzanan bu yolculuğuna, Tunceli de örnek olarak gösterilebilir. Bu çalışmada Tunceli'deki klarnet icrasının çevre iller ile olan etkileşimi ile birlikte klarnetin Tunceli müzik kültürü içerisindeki konumunun anlaşılması noktasında 'Durum Çalışması' yöntemi kullanılmış ve kaynak kişilerle görüşmeler yapılmıştır. Klarnet'in Tunceli coğrafyasındaki tarihi sürecinin yanı sıra bu sazın yöresel icrası incelenmiş ve bir bakış açısı oluşturulması amaçlanmıştır.

Anahtar kelimeler: Tunceli, Kültür, Müzik, Klarnet.

¹ Bu makale Dr. Öğr. Üyesi Türker Erol'un danışmanlığında, Burhan Satun tarafından hazırlanmış yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

THE TRADITION OF CLARINET IN TUNCELİ REGIONAL MUSIC CULTURE

Abstract

With the westernization movements that started in the Ottoman Empire in the 18th century, many changes and transformations took place in the fields of science, art and military, and one pillar of the changes undoubtedly took place in the field of music. The clarinet, one of the western instruments within the Mızıkça-yı Hümayun, which was established with the effect of westernization to create a European military band in the process, has found its place in many parts of Anatolia in the process and has been performed by local artists for many years. Tunceli can be cited as an example of the clarinet's journey from Ottoman Palaces to the remote towns of Anatolia. In this study, the 'Case Study' method was used to understand the interaction of the clarinet performance in Tunceli with the surrounding provinces and the position of the clarinet in Tunceli music culture, and interviews were made with the resource persons. Besides the historical process of the clarinet in the Tunceli geography, the local performance of this instrument was examined and it was aimed to create a perspective.

Keywords: Tunceli, Culture, Music, Clarinet

GİRİŞ

Kadim Anadolu coğrafyası birçok uygarlığa ev sahipliği yapmış tarihsel ve kültürel bakımdan önemli bir bölgedir. Bu coğrafya üzerinde yaşamış olan medeniyetlerin kültürel izlerini günümüzde de görmekteyiz. Toplumlar kültürleri ile var olmakta ve ihtiyaçları ekseriyetinde kültürlerini zamanla şekillendirmektedirler. Anadolu kültür geleneği geçmişten bu yana çevre toplumların kültürleri ile etkileşimleri sonucu bir değişime ve dönüşüme uğramıştır. Zaman içerisinde oluşan bu değişim edebiyat, halk oyunu ve halk müziği olmak üzere bugünkü Anadolu coğrafyasının etnografik değerlerini oluşturmuştur.

Türkiye'nin kültürel yapısını incelediğimizde sanatın birçok türünde reformist adımların atıldığı ve bu adımların Anadolu folklorunu doğrudan etkilediği görülmektedir. Müzik bağlamında düşünülecek olursa, Türk müziğini doğrudan etkileyen en köklü değişikliklerden birisi de Osmanlı dönemindeki yenileşme hareketleri olarak gösterilebilir. II. Mahmut'un müzikteki reform hareketleri içerisinde yaptığı ıslahatlar ile Avrupa menşei enstrümanlar ülkemize gelmiş, zaman içerisinde Osmanlı Sarayında kendilerine yer bulmuşlardır (Şen, 2020:206).

Osmanlı tebaası içerisinde yer alan gayrimüslim vatandaşların da etkisi ile toplumun müzik pratiklerinde yer bulan bu enstrümanlar; Urfa sıra gecelerinden, Konya oturak alemlerine, Elâzığ kürsü başı akşamlarından, Batı Trakya eğlencelerine kadar Anadolu'daki heterojen müzik yapısı içerisinde görülmektedir. Bu heterojen yapı içerisinde dikkat çeken bir bölgenin de şüphesiz Tunceli olduğu düşünülebilir. Yüzyıllar boyu kültürel olarak kapalı bir havzada yer alan Tunceli gerek müzik gerekse de folklor yönünden spesifik olarak incelenmesi gereken önemli bir bölge olarak karşımıza çıkmaktadır.

Anadolu'nun Yukarı Fırat bölümünde yer alan Tunceli, kadim Anadolu topraklarındaki önemli bir kültür bölgesidir. Tarih sahnesi içerisinde birçok medeniyeti bünyesinde barındırmış olan bu şehir, günümüzdeki tarihi ve kültürel mirasları ile bu medeniyetlerin köklerine ışık

tutmaktadır. Süreç içerisinde Kalan, Mameki, Dersim ve Tunceli gibi isimleri kullanmış olan bu bölge, günümüzde Hozat, Ovacık, Çemişgezek, Mazgirt, Pertek, Nazımiye ve Pülümür ilçelerinden oluşmaktadır.

Günümüzde bölgede ağırlıklı olarak Zazalar, Kürtler, Türkler yaşamakta olup, nüfusun büyük çoğunluğu Alevi inancına mensuptur. Yörede bulunan Alevi ocakları (Derviş Cemal, Kureşan, Baba Mansur) Türkiye’de yaşayan aleviler için önemli bir inanç merkezidir. Bu bölgedeki dedeler sadece Tunceli içerisinde değil Erzincan, Bingöl, Varto, Sivas, Malatya, Elâzığ gibi bölgelerde gezerek Pir-Talip ilişkisini devam ettirmişlerdir.

“Tunceli’deki Alevi dedeleri bir dönem gezgin Anadolu ozanı tipolojisine uygun bir yaşam sürmüşlerdir. Muhtemeldir ki bu sayede hem kültürel hem de müzikal manada bir etkileşim gerçekleşmiştir” (Mengüş, 2019:33).

Yörede ağırlıklı olarak, Zazaca konuşulmakta olup Pertek, Hozat, Mazgirt ve Çemişgezek ilçelerinin belirli bölümlerinde Kürtçe ve Zazaca konuşulduğu görülmektedir. Zazaca kökenleri itibari ile Kuzeybatı İran dil ailesine mensup bir dil olup Anadolu’nun Yukarı Fırat bölümünde konuşulan, Türkiye dışında diğer coğrafyalarda konuşulmayan yerli bir dildir (Keskin, 2015:94). Tunceli insanı için müzik, gerek günlük yaşam pratiklerinde gerek dini ritüellerinde önemli bir yer tutmakta olup toplumsal bir hafızayı da barındırmaktadır.

Tunceli müziği içerisinde bağlama başta olmak üzere; keman, davul, zurna klarnet geleneksel icra enstrümanlarıdır. Çalışmamızda yörede çeşitli faaliyetlerde kullanılan klarnetin Tunceli müzik kültürü içerisine nasıl geldiği ve yerleştiği, klarnetin günümüzdeki icra biçimleri ve Tunceli kültürü içerisindeki işlevi incelenmiştir.

Yöntem

Halk müzikleri için yapılan araştırmalar 18.yy.’ dan sonra Kültürel Antropoloji çalışan bilim insanları ile başlamıştır. Antropologların toplumları daha yakından tanıyabilmeleri açısından bazı araştırma yöntemleri kullanılmıştır. Bu araştırma yöntemlerinden Kültürel Antropoloji ’de en yaygın olarak kullanılanı ise şüphesiz Saha (Alan) Araştırması yöntemidir (Lavenda, Schultz, 2017:28).

“Araştırmacının “alan” olarak tanımladığı yerde görerek, duyarak, gözlemleyerek, katılarak bilgi edinmesi ve böylece eylemlerin, sözel ifadelerin, kısaca topluluğu saran tüm olay ve olguların anlamlarında vakıf olma çabası” (Karahasanoğlu, 2015:59) olarak tanımlanmaktadır.

Etnomüzikolojik bir bakış açısı ile tasarladığımız bu çalışmanın metodolojik alt yapısına uygun olarak doğru sonuçlar alabileceğimizi düşündüğümüz, Etnomüzikoloji disiplini içerisinde çok kullanılmakta olan “Case Study” olarak bilinen “Durum Çalışması” yöntemi kullanılmıştır.

Çalışmada; Katılımcı gözlemci rolü ile saha araştırmalarımızı yaparken, yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmış olup kaynak kişilerden izin alınarak kamera ve akıllı telefon yardımı ile veriler elde edilmiştir.

Kaynak kişilere ulaşmak için kartopu örneklem modeli kullanılmıştır. Kartopu örnekleme, “Kişiden kişiye kişiden de olaylara ulaşarak durumların tanımlanmasıyla bilgilerin zenginleştirilmesi” (Creswell, 2018:158) olarak tanımlanmaktadır.

Kaynak kişiler ile yapılan görüşmeler 08.10.2019-17.06.2020 tarihleri arasında Tunceli, Elâzığ ve İstanbul illerinde yüz yüze gerçekleştirilmiştir. Çalışma kapsamında konu ile ilgili yedi kaynak kişi ile görüşülmüştür. Görüşme sonrası elde edilen verilerin transkripsiyon işlemleri yapılmış, elde edilen veriler ilgili literatür ile desteklenmiştir.

KLARNETİN TÜRKİYE'YE GELİŞİ VE TÜRKİYE'DE KULLANIMI

Zengin bir kültür geçmişine sahip olan Türkiye'nin batılılaşma serüveni, Cumhuriyet'in ilk yılları ile değil, Osmanlı Devleti döneminde başlamıştır. 19. Yüzyılda Avrupa'nın bilim, kültür, sanat ve askeri alanındaki gelişmelerini benimseyen Osmanlı Devleti, kendisine Avrupa'yı örnek alarak batılılaşma hareketlerine başlamıştır.

Bu durum İnalcık tarafından şu şekilde aktarılmaktadır; “Osmanlılar, XIX. Yüzyıla kadar Batı'dan yalnızca teknik unsurları almayı kabul ettikleri halde, XIX. Yüzyılda idarede, kanunlarda ve hatta adetlerde Batı'dan alıntılar yapmaya başladılar” (2014:227).

II. Mahmut döneminde batılılaşma hareketleri için engel teşkil edeceği düşünülen Yeniçeri Ocağının kaldırılması ile ıslahatların gerçekleştirilmesi kısmen daha kolaylaşmıştır (Çolakoğlu Sarı, 2014:39). Yine aynı dönemde askeri alan ve müzik alanında yapılan bu yeniliklerden bir tanesi de 1826 yılında Mehterhane'nin kapatılıp yerine Batı tipi bir orkestra olan Mızıkai-i Hümayunun kurulmasıdır.

Kurulan bu askeri bando aynı zamanda bir eğitim kurumu olarak işlev görmekle beraber, Avrupa ve Türk Musikisi gibi bölümler de oluşturulmuştur (Öztuna, 2011:26). Bandonun başına ilk başta Manguel daha sonra Giuseppe Donizetti şef olarak getirilmiştir. Donizetti'nin gelişi ile birlikte batılı bir orkestra oluşturma hedefi iyice kuvvetlenmiş ve bu hedef doğrultusunda Batı müziği enstrümanlarına Bando içerisinde yer verilmeye başlanmıştır. Orkestra üyeleri ise Avrupa'dan getirilen ve enstrümanlarını oldukça iyi icra eden müzisyenlerden oluşmuştur.

Getirilen bu müzisyenlerden bir tanesi “Tüysüz” olarak da bilinen klarnet eğitimcisi Francesco'dur. Francesco, Mızıkai-i Hümayun 'da klarnet dersleri vermiş ve birçok kişinin klarneti öğrenmesine de katkıda bulunmuştur (Tunç, 2015:14).

Mızıkai-i Hümayun içerisinde yetişmiş bugünkü klarnet üslubu ve “Türk Klarnet Okulu” ekolünün oluşmasına Mehmet Ali Bey, Veli Kanık ve Zati Bey gibi önemli isimler öncülük etmiştir (Çağrı, 2006:27).

Klasik Türk Müziğinde Klarnetin Yeri

Klarnetin ses sistemi Tampere Sistem olarak bilinen ve 12 yarım tondan oluşan bir sistemdir. Bu sistem kendi içinde Türk müziği ses sistemini oluşturan diğer koma sesler için herhangi bir perde barındırmaması nedeniyle, klarnette Türk müziği icrası zorlaşmıştır. Bu zorluğun aşılması için kamışta istenen komalar dudak gevşetme ve sıkma hareketleri ile sağlanmış ve klarnette Türk müziği icrası bu sayede gerçekleştirilmiştir.

Türk müziği icrasında sol klarnet kullanılmaktadır. Sol klarnetin daha çok Türk müziğinde kullanımı sebebiyle Batı dünyasında sol klarnet ‘Turkish Clarinet’ olarak isimlendirilmektedir (Çağrı, 2006:31).

Klarnet ile Türk müziği icra ettiği bilinen ilk kişi İbrahim Efendi'dir (Taşır, Kandemir, Adar, 2019:547). Tambur çaldığı da bilinen İbrahim Efendi'nin doğum yeri ve doğum yılı ile ilgili bilgi bulunmamaktadır.

İbrahim Efendi ile başlayan bu icra biçimi Şükrü Tunar ile zirveye ulaşmıştır. 1907 yılında Balıkesir'in Edremit ilçesinde doğan Şükrü Tunar, çocukluk yıllarında Edremit'e gelen bir bando takımında gördüğü klarneti çalmak isteyerek müzik hayatına başlamıştır. 1923 yılında İstanbul'a gelen Tunar icracılığını sürekli geliştirmiştir. Ankara ve İstanbul Radyolarında çalışmış 46 yıl boyunca klarnet çalan Tunar 15 Temmuz 1962 yılında hayata gözlerini yummuştur (Ak, 2014:418).

Şükrü Tunar'ın klarnet ile icra ettiği müzikler, klarnetin Türk müziği icrasında yer alması açısından önem arz etmektedir. Klarnet icrasının Klasik Türk Müziğinde yaygınlaşması ve yeni icracıların yetişmesinde çok büyük katkıları olmuştur. Günümüz klarnet icrasında ise Göksun Çavdar, Hüsnü Şenlendirici ve Serkan Çağrı gibi isimler Türkiye'deki önemli klarnet icracıları arasında gösterilmektedir.

Türk Halk Müziğinde Klarnet

Mızıka-i Hümayun ile başlayan müzikte batılılaşma süreci, Klasik Türk Müziğinde etkili olduğu gibi, Türk Halk Müziğinde de etkili olmuştur. Ordu bandosunda görevli olan askerlerin memleketlerine dönüp oralarda icra etmesi, Anadolu'nun birçok bölgesinde eğitim faaliyeti gösteren Fransız ve Alman okullarının müzik dersleri, daha sonra erken Cumhuriyet döneminde açılan halkevlerindeki müzik etkinlikleri ile birlikte Anadolu'da klarnet icrasının yaygınlaştığı görülmeye başlanmıştır.

Anadolu'nun Batı Trakya bölümünden, Doğu Anadolu bölgesine kadar hemen hemen her yerde klarnet icra edilmektedir. Konya'nın oturak alemlerinde Elâzığ'ın kürsü başı akşamlarında, Şanlıurfa'nın sıra gecelerinde klarnet sazını görmemiz mümkündür.

Bir Avrupa sazı olmasına rağmen klarnet, keman gibi toplumun kültürel değerleri arasında yer bulmuş ve halk müziği geleneği içerisindeki yerini almıştır. Klasik Türk müziğinde olduğu gibi Halk müziğinde de sol klarnet kullanılmaktadır.

Türk müziği eserlerinin sol klarnet ile daha rahat pozisyonlarda çalınıyor olması bunun sebebi olarak gösterilebilir (Çağrı, 2006:31). Sol klarnetin ahşap ve metal olarak iki türü de kullanılır, sistemsal açıdan birbirinden farklıdır.

TUNCELİ KLARNET İCRASINDA BÖLGESEL ETKENLER

Müzik, insanların kolektif olarak icra ettikleri seremoniler içerisinde işlenen temaları daha güçlü kılmakla beraber bu temalardaki anlatıların hatırd tutulması açısından da önemli bir işlev üstlenmektedir. Ortak bir payda etrafında buluşan topluluklar, kolektif yaşamın gücünün arttırılmasında önemli rol oynar. Düğünler, eğlenceler, ibadet ritüelleri ve cenaze törenleri bu duruma örnek olarak gösterilebilir.

Tunceli'de insanların bir araya geldiği ortamların hemen hemen tamamında müziğin kullanıldığı görülmektedir. Düğünler ve eğlenceler bizlere, müziği ve dansı beraberinde sunmaktadır. Anadolu'da yaygın olarak görülen düğün ve eğlence geleneği Tunceli folkloru içerisinde de önemli bir yerde durmaktadır. Düğün ve eğlence geleneği içerisinde çeşitli ritüeller ile birlikte diğer yörelerden ciddi farklılıklar göstermekte, ayrı bir kültür zenginliğini bu bölgede görmekteyiz.

Bilindiği üzere Anadolu'daki düğün ve eğlencelerde birçok farklı enstrümanı görsek de bu enstrümanlar içerisinde en yaygın olanlarının başında davul/zurna ve davul/klarnet gelmektedir. Bir Avrupa enstrümanı olan klarnetin Tunceli'ye nasıl geldiği cevaplanması gereken önemli sorulardan bir tanesidir. Yöredeki klarnet icracıları ile yaptığımız kişisel görüşmelerde klarnetin Tunceli'ye nereden ve kimler aracılığıyla geldiği şöyle ifade edilmektedir:

Ercan Kahraman ile 08.11.2019 tarihinde Hozat'ta yaptığımız kişisel görüşmede konuyu şu şekilde aktarmıştır; “Klarnet ilk başta Elâzığ'da çalınıyormuş, bu bölgenin (Hozat) Elâzığ'a yakın olması, klarnetin buraya gelmesini sağlamıştır. İmam Solmaz'ın buralı oluşu da etkilemiştir.”

Savaş Akar ile Çemişgezek'te 30.12.2019 tarihinde yaptığımız kişisel görüşmede şunları söylemiştir; “Harput'ta Ermeniler Saray müziği yaparlarmış, cümbüş, keman, klarnet gibi enstrümanları çalarlarmış (takım çalgı). O dönemlerde Elâzığ'ın bazı köylerinde zurna da çok yaygınmış, merkezde ise saray müziği yapılmış, bunun tarihi de 150 yıla kadar gidiyor.”

Tunceli'deki gözlemlerimiz ve kaynak kişiler ile yaptığımız görüşmeler doğrultusunda Tunceli'deki klarnet icra geleneğinin Elâzığ müzik kültüründen beslendiği görülmektedir. Bu durumu daha yakından analiz edebilmek adına Elâzığ ve çevre illerdeki icra edilen klarnetin kültür sahasının incelenmesi gerekmektedir.

Elâzığ Kültür Sahasında Klarnet İcrası

Elâzığ yani tarihteki eski adı ile Harput olarak bilinen şehir, köklü bir kültür ve uygarlık tarihine sahiptir. Osmanlı döneminden bu yana devlet yönetimi noktasında bir merkez olan Harput, yönetimdeki bu merkezi konumunun da etkisiyle özellikle kültürel anlamda bir şekillenışı de beraberinde yaşamıştır.

Harput müzik kültürü incelendiğinde içerisinde Halk Müziği ve Klasik Türk Müziğini bir arada barındırdığı görülmektedir. Bu konu ile ilgili Abacı'nın değerlendirmesi şu şekildedir:

“Harput-Elâzığ müziğinin, geleneksel müziğimizin iki dalını oluşturan ve yaygın adlarıyla Klasik Türk Müziği ve Türk Halk Müziği biçiminde anılan iki dalın arasında bulunduğunu ya da bu iki dalı bir sentez içerisinde kaynaştırmaya çalıştığı söylenebilir” (2013:40).

Harput müziğini yakından incelediğimizde Klasik Türk Müziği içerisinde pek çok formda eser görmekteyiz. Özellikle Osmanlı geleneksel fasıllarında görülen müzikal kuralların yöre müziğinin icrasında da uygulandığını görmemiz mümkün. Elâzığ müziği içerisinde klarnetin çok yaygın bir kullanımı olduğunu söylemek şüphesiz yanlış olmayacaktır. Kürsü başı akşamlarından, düğün ve eğlencelere kadar klarneti birçok icra ortamında duymak mümkündür. Fakat bu enstrüman sadece Elâzığ il sınırlarında değil, Tunceli'nin Çemişgezek, Pertek ve Hozat ilçelerinin yanı sıra, Malatya'nın Arapgir, Erzincan'ın Kemaliye ve İliç ilçelerinde çalınmaktadır.

Resim: 7 (<http://cografyaharita.com>)

Elâzığ başta olmak üzere çevre illerin belirli bölümlerinde klarnet sazını görmemiz bizi pek şaşırtmamakla beraber akıllara ise bazı farklı soruları getirmektedir.

İlk olarak Osmanlı ordusunda kullanılan bu enstrümanın Klasik Türk Müziğinde kullanılıp, Harput kültürüne nasıl ve ne şekilde ulaştığı ile ilgili net bir bilgi bulunmamaktadır.

Kesin gözüyle bakılmasa da klarnetin Harput müziğine gelmesi noktasında bazı teoriler mevcuttur. Bunlardan bir tanesi Mızıka-i Humayun'da Elazığlı askerlerin bu enstrümanı getirmiş olabileceğidir. Mızıka-i Humayun'da klarneti öğrenen askerlerin terhis olduktan sonra bu sazı bırakmayıp memleketlerine gittiklerinde yöre müziğini icra etmeleri olarak düşünülebilir (Abacı, 2013:46). Diğer bir teori ise Elazığ'da eğitim faaliyeti sürdüren azınlık okullarıdır.

Azınlık Okulları, Ermeniler ve Harput Müziğine Etkileri

Bir başka güçlü teori olarak da Elazığ'da açılan Amerikan, Fransız ve Alman okullarında verilen kültür ve sanat eğitimleri neticesinde, bölgede bulunan gayrimüslim vatandaşların klarneti öğrenip, enstrümanı süreç içerisinde yöre müziğine uyarlayabileceği yönündedir. Elâzığ Milli Eğitim Müdürlüğü tarafından 2010 yılında yayımlanan Elâzığ Eğitim Tarihi adlı çalışmada bölgede açılan bir Fransız okulu olan Fur Koleji'nin bando takımına ait bir görsel bulunmaktadır. Bu görselden de anlaşılacağı üzere okulda adeta Batı tarzı bir bando kurulduğu görülmektedir.

Resim:8 Fransız Koleji Bando Takımı²

Elâzığ ve Tunceli müziğini incelediğimizde söz konusu yörelerin müziğinde geçmişten bu yana bu topraklarda yaşamış Ermenilerin isimleriyle sık sık karşılaşmaktayız. Yukarıda saymış olduğumuz yabancı okullara gidenlerin büyük bir bölümünün gayrimüslim vatandaşların olduğu düşünülürse, Ermeni vatandaşların açılan bu yabancı okullarda müzik eğitimi almış olmaları muhtemeldir.

30.12.2019 tarihinde Çemişgezek'te yöresel klarnet icracısı Savaş Akar ile yaptığımız kişisel görüşmede konu ile ilgili şu bilgileri aktarmıştır;

“Harput'ta bu müziği çok iyi icra eden Ermeniler varmış, bu müziğin kökeni Ermenilerden bize kalma. Harput'ta Ermeniler Saray müziği yaparlarmış, cümbüş, keman, klarnet gibi enstrümanları çalarlarmış (takım çalgı). O dönemlerde Elâzığ'ın bazı köylerinde zurna da çok yaygınmış, merkezde ise saray müziği yapılmış, bunun tarihi de 150 yıla kadar gidiyor.”

03.02.2020 tarihinde İstanbul'da gerçekleştirdiğimiz bir başka kişisel görüşmede İmam Solmaz konu ile ilgili şunları aktarmıştır;

“Bu enstrüman Ermenilerin zamanından kalma, Harput'ta eskiden Ermeniler çok güzel meşk yapıyorlarmış. Cümbüş, klarnet hep onlardan kalma, onlardan esinlenerek Elâzığ'a klarnet yerleşmiş.”³

² Elazığ Eğitim Tarihi, 2010: 66, Elazığ Milli Eğitim Müdürlüğü Yayınları No:2

³ Sakarya Üniversitesi Devlet Konservatuarı Öğretim Üyesi Doç. Dr. Sertan Demir ile 2013 yılında “Arapgir Yöresi Müzik Kültürü” isimli çalışması için gerçekleştirdiğimiz alan araştırmasında yörede klarnet çalan bir müzisyen olarak

Yöreye Batı enstrümanlarının gelmesi noktasında Azınlık okullarının faaliyetlerinin etkisini Greve ve Şahin şu şekilde açıklamaktadır:

“Keman icracı Ermeniler aracılığıyla Elâzığ’dan Dersim’e ulaştığına dair elimizde kanıt olmasa da akla yatan bir teori. Çünkü 19.yüzyılın sonlarında Harput ve çevresinde bulunan çok sayıdaki Ermeni ve Batılı misyoner okulunda, Avrupa’dan örnek aldıkları, çok zengin telli çalgılardan oluşan büyük okul orkestraları bulunmaktaydı” (2019:8).

Yapılan kişisel görüşmeler ve gözlemler sonucu, yörede Ermeni müzisyenlerin etkili olduğu ve müzik kültürünün şekillenmesi konusunda emeklerinin yadsınamayacak derecede fazla olduğu görülmektedir.

Yöredeki Halk Müziği ve Klasik Türk Müziğinin ortak kullanımı, müziği icra eden kişilerin halkın içinden kişilerden oluşması ve Devlet bürokrasisinin Harput’ta oluşu Harput Müzik kültürünü etkileyen unsurlar arasındadır.

Sadece Harput müziğinde değil Osmanlı müziğinin genel yapısı içerisinde yaptıkları önemli çalışmalarla Ermeni müzisyen ve müzikologların (Hamparsum ve Gomidas gibi) Anadolu müzik kültüründe önemli bir yerlerinin olduğunu söylemek doğru olacaktır. Ermenilerin yüzyıllarca Türkler ile birlikte yaşaması, Türklerin Ermenilerden Ermenilerin ise Türk kültüründen etkilenmesine sebep olmuştur.

Klarnet İcrası Bağlamında Elâzığ ve Tunceli Arasındaki Müzikal Etkileşim

Elâzığ, coğrafi konum olarak önemli ticaret yolları üstünde olması sebebi ile uzun yıllar çevresindeki Bingöl ve Tunceli gibi illerin çeşitli ticari ihtiyaçlarını karşılamış, toplumların kültürel etkileşimine de kapı aralamıştır.

Geçmişten günümüze Tunceli insanının çeşitli ihtiyaçlarının karşılanması açısından Elâzığ’a gitmesi, farklı bir kültürü de yakından tanımasına neden olmuştur. Erzincan ve Bingöl’e nazaran ulaşımın daha kolay olması ve günlük ihtiyaçlar noktasında beklentileri karşılaması sebebiyle Elâzığ, Tunceli insanı için önemli bir merkez olmuştur. Tunceli’den sosyal, ekonomik ve diğer sebeplerden ötürü ayrılan Tuncelililerin bir bölümü günümüzde halen Elâzığ’da yaşamaktadır.

Coğrafi olarak baktığımızda Pertek, Çemişgezek ve Hozat’ın Tunceli’nin diğer ilçelerine nazaran daha yakın olması sebebi ile, Elâzığ ile iletişimleri daha eskiye dayanmaktadır. Bu ilişki şüphesiz sadece maddi alışverişleri değil aynı zamanda manevi bir ilişkiyi de güçlendirmiştir. Bu maneviyatın temelini de şüphesiz ki ‘kültür’ oluşturmaktadır. Kültür, bir toplumun, ulusun, ya da bir coğrafyanın yaşamını bizlere yansıtmaya çalışır (Eagleton, 2019:26).

Üzerinde çokça tartışmalar olsa da kültür; “toplumun üyeleri olarak insanlar tarafından edinilen öğrenilmiş davranış ve düşünceler bütünüdür” (Lavenda, 2018:41). Elâzığ ile Tunceli’nin kültürel etkileşim durumu kültürel süreçler başlığı altında “kültürleşme” kavramı ile incelenmektedir.

Kültürleşme; “İnsanın başka toplumlardan öğrendikleri veya bir toplumun diğerinden aldığı, edindiği öğeler ve farklı toplumların karşılıklı olarak birbirinden etkilenmesidir” (Güvenç, 2015:164).

30.01.2020 tarihinde Nesimi Ataş ile yaptığımız kişisel görüşmede Tunceli’deki klarnetin ne zamandan beri icra edildiğine dair şunları söylemektedir:

anılan Ermeni sanatçı Diran ustanın adını çokça duymuştuk.

Daha fazla bilgi için; Demir, Sertan, (2015), Arapgir Yöresi Müzik Kültürü, İstanbul, Bilsam Yayınları.

“1950-60’lı yıllara kadar davul ve zurnadır, saz da çalınıyormuş düğünlerde eski zurnacılarından Müslüme Kaki diye bir zurnacı varmış, yörenin en eski zurnacılarından onlar çalardı. 1960’lı yıllardan sonra davul klarnete geçiş oluyor.”

Yine yörede yetişmiş başka bir klarnet icracısı olan Veysel Taş ile 31.12.2019 tarihinde yaptığımız görüşmede Taş, Hozat’ta eskiden klarnet icrasının olmadığını yörede zurna çalındığını ifade etmiştir. Ayrıca yörede oldukça iyi zurna icracılarının olduğunu ve zamanla Elâzığ etkisi ile zurnanın yerini klarnetin aldığını belirtmiştir.

Kaynak kişiler ile yaptığımız kişisel görüşmeler ve gözlemlerimiz sonucunda günümüzde Hozat’ta ve Pertek’teki klarnet icrasının 60-70 yıllık bir tarihinin olduğunu söyleyebilmekteyiz.

Çemişgezek için bu durum Hozat ve Pertek ile benzeşse de durum biraz daha farklıdır. Çemişgezek’te Savaş Akar ile yaptığımız görüşmede geçmişte klarnetin yerine zurna ve çığırta gibi enstrümanların kullanıldığını belirtmiştir.⁴ Çemişgezek’teki klarnet icrasını incelediğimizde Dersim ve Harput müziğinden örnekleri duyabilmekteyiz. Şöyle ki Ağzunik⁵ isimli sözleri Zazaca olan uzun havayı icra etmelerinin yanı sıra, Bir Harput peşrevini de Çemişgezek’te duymak mümkün. Bu durumun sadece Çemişgezek’te görülüp Hozat ve Pertek’te görülüyor olmayışı da toplulukların kültürel ilişkileri ve demografik yapıları ile alakalıdır. Çemişgezek’in Tunceli’ye ulaşım yönünden uzak olması, yöre insanının daha yakın bölgelerle ilişki kurmasını gerektirmiş ve ilişkide olduğu bölgenin kültürel izlerine rastlamayı mümkün kılmıştır.

İletişimleri çok eskilere uzanan Tunceli toplumu ile Elâzığ toplumu arasındaki bu kültürleşme durumu şaşırılmaması gereken bir sonuçtur. Uzun yıllar diyalog halindeki iki topluluğun müzikal ve folklorik ortak bağlarının olmaması zaten düşünülemezdi. Görüldüğü üzere toplumların ilişkilerinin temel durumu maddi olsa da aynı zamanda maneviyatın, yani folklorun da etkileşimine olanak tanımaktadır.

Saptanan bu durum sadece Tunceli için değil, Elâzığ kültür sahasındaki Arapgir ve Kemaliye gibi farklı illere bağlı ilçeler için de söz konusudur. Müzikal yapıları incelendiğinde il merkezindeki müzik kültürü ile ortak yanları olsa da ciddi farklılıkları göze çarpmaktadır.

TUNCELİ MÜZİĞİNDE KLARNET İCRASI

Tunceli coğrafyasında 50-60 yıllık bir serüveni olan Klarnet bölgede ‘Gırnata’ olarak isimlendirilir. Bu adlandırma, Elâzığ’da ve çevre vilayetlerde de aynıdır. Yöredeki gözlemlerimiz ve yaptığımız kişisel görüşmelerde, klarnetin yörede çok eskiden kullanılmadığı, günümüzde klarnet kullanılan ilçelerde geçmişte zurnanın kullanıldığı görülmektedir.

Günümüzde Pertek ve Çemişgezek’te aşiret geleneklerine göre düğünlerde klarnet ya da zurna kullanılmaktadır. Yaptığımız incelemelerde Hozat ve Çemişgezek’te zurna ile yapılan düğünlere rastlamadık fakat Pertek, Çemişgezek ve Hozat’ta sadece klarnet icrasının olduğuna dair bir fikir ortaya atmak da şüphesiz yanlış olacaktır. Örneğin Pertek’te düğünlerin büyük bir bölümü klarnet ile yapılsa da bazı düğünlerde zurnayı da görmekteyiz.

Tunceli müzik kültürü ile ilgili ciddi çalışmalar yapmış olan Müzikolog Martin Greve ve Özay Şahin’in klarnet ile ilgili bölgesel saptamaları şu şekildedir: “Kırnata/Gırnata (bugün Elâzığ için tipik olan enstrüman, Klarnet) günümüzde Çemişgezek, Pertek ve Hozat’ta düğünlerde de çalınmaktadır” (2019:8).

⁴ Çığırta: “Kartal kanadından yapılan üflemlili bir çalgı” (Savaş Akar ile 30.12.2019 tarihinde yapılan kişisel görüşme).

Harput ile yaşanan bu kültürleşme sonucunda, klarnetin yöreye gelişi ile bazı oyun havalarında küçük değişimlerin de olduğu görülmektedir.

İmam Solmaz yaptığımız görüşmede düğünlerde icra edilen “Gelin Havası” isimli bir eseri icra etmiştir. Bu eserin ezgisel yapısının Hozat ve Tunceli genelinde icra edilen müziklerden farklı olduğu net bir şekilde görülmektedir.

Ercan Kahraman ile yaptığımız görüşmede ise gelin havasının eskiden bu şekilde çalınmadığını klarnet ile bu eserin repertuvara girdiğini belirtmiştir.

Ovacık düğünlerinde zurna çalan, konu ile ilgili görüşme yaptığımız Veysel İşcan günümüzde Hozat’ta klarnet ile çalınanın gelin havasının Ovacık’ta çalınan gelin havasından farklı olduğunu belirtmiştir.⁶

Bu iki eser klarnetle çalınıyorken zurnada sadece bir eserin çalındığı kaynak kişiler tarafından belirtilmiştir. Klarnet ile çalınan “Gelin Havası” isimli eserin icra edilememesini, Ercan Kahraman 08.10.2019 tarihinde yaptığımız kişisel görüşmede şu cümleler ile aktarmıştır:

“Zurnada her şeyi çalamıyorsun klarnette perde sayısı çok fazla, istediğin müziği klarnette daha rahat icra edebiliyorsun ama zurna öyle değil perde sayısı az. Klarnet zengin bir saz, Halk Müziği, Sanat Müziği çalabilirsin ama zurnada zorlanırsın” (08.10.2019 tarihinde yapılan kişisel görüşme).

Örnek olarak verdiğimiz bu eserlerden de görüldüğü üzere Tunceli’ye klarnetin gelişi aynı zamanda Tunceli’deki eğlence müziği repertuarında da değişikliklere neden olmuştur. Kültürleşmenin bir etkisi de bu örnek üzerinde açıkça görülmektedir. Gelin havası (Klarnet İcrası) isimli eser duyduğumuz tek hicaz eserdir. Bu eseri Savaş Ekici’nin “Elâzığ Harput Müziği” adlı çalışmasında da görmekteyiz.

Gelin Havası (Zurna İcrası) isimli eser ile ilgili 17.06.2020 tarihinde Tunceli İl merkezinde zurna icracısı Haydar Yalçın ile yaptığımız kişisel görüşmede kendisine Veysel İşcan’ın Gelin Çıkarma havası ses kayıtlarını dinlettiğimizde Haydar Yalçın şu ifadeleri kullanmıştır: “Bu çalınan gelin havası bizim buralarda da çalınan bir eser, gelini bu hava ile çıkartırız eserin diğer adı ‘Cezayir’dir.”

Haydar Yalçın ve Veysel İşcan ile yaptığımız kişisel görüşmede, günümüzde Hozat’ta icra edilen gelin havasının klarnet ile birlikte repertuvara girdiğini söyleyebiliriz. Bu durumu Ercan Kahraman ile yaptığımız kişisel görüşme de doğrulamaktadır.

⁵ Hozat’a bağlı Akpınar köyünün eski adı.

⁶ Ovacık ve Tunceli Merkezde icra edilen gelin havasını “Gelin Havası (Zurna İcrası)”, Hozat’ta icra edilen gelin havasını ise “Gelin Havası (Klarnet İcrası)” olarak isimlendirilmiştir.

GELİN ÇIKARMA HAVASI

(Zurna İcrası)

Yöre: Tunceli/Ovacık

Kaynak Kişi: Veysel İŞCAN

Derleyen: Burhan SATUN

Notaya Alan: Burhan SATUN

Derleme Tarihi: 16.06.2020

♩=110

7

13

19

25

GELİN ÇIKARMA HAVASI
(Klarnet İcrası)

Yöre: Elazığ-Tunceli (Hozat)

Kaynak Kişi: İmam SOLMAZ

Derleyen: Burhan SATUN

Notaya Alan: Burhan SATUN

Derleme Tarihi: 03.02.2020

♩=150

1

5

9

13

17

21

25

29

Elâzığ, Arapgir ve Eğin’de Tunceli’deki klarnet icrası “Hozat Tavrı” olarak bilinmektedir. Hozat Tavrı olarak konumlanan bu müzikal durumu bu başlık altında 3 eser ile inceleyeceğiz.

İlk eserimiz Çemişgezek’te Savaş Akar’dan derlediğimiz Hozat’ta da sıkça duyduğumuz Ağzunik isimli eser, ikinci eserimiz Hozat’ta Ercan Kahraman’dan derlediğimiz uzun hava formundaki “Ağıt” isimli eser, son olarak üçüncü eserimiz İmam Solmaz’dan derlediğimiz “Sahan Ağa” isimli eser olacaktır.

AĞZUNİK

Yöre: Tunceli

Kaynak Kişi: Savaş Akar

Derleyen: Burhan SATUN

Notaya Alan: Burhan SATUN

Derleme Tarihi: 31.12.2019

SAHAN AĞA

Yöre: Tunceli

Kaynak Kişi: İmam SOLMAZ

Derleyen: Burhan SATUN

Notaya Alan: Burhan SATUN

Derleme Tarihi: 03.02.2020

AĞIT

Yöre: Tunceli

Kaynak Kişi: Ercan KAHRAMAN

Derleyen: Burhan SATUN

Notaya Alan: Burhan SATUN

Derleme Tarihi: 08.10.2019

Yukarıda örnek verdiğimiz bu eserler Tunceli kültürünün müzikal köklerini barındıran yörenin karakteristik müziğine örnek teşkil eden eserler olarak nitelendirilebilir.

Uşşak Makamı ailesinde yer alan Nevruz ve Huzi dizilerinde olan bu üç eser; Harput, Eğin ve Arapgir 'deki müzik yapısından farklı olup yörenin müzikal dokularını barındırmaktadır.

Uşşak Makamı Dizisi

Derlemiş olduğumuz Ağzunik isimli eser Huzi makamı dizisinin genel karakteristik özelliğini barındırmaktadır. Çargah⁷ perdesinin ısrarlı kullanımı ve düğah⁸ perdesinde karar vermesi bu durumu örneklemektedir.

Derlemiş olduğumuz Ağıt ve Sahan Ağa eserleri ise Nevruz makam dizisine örnek olarak düşünülebilir. Bu iki eserde ise segah⁹ perdesinin ısrarlı kullanımını görmekteyiz. Huzi ve Nevruz makam dizileri daha önce de belirttiğimiz gibi Uşşak Makamı ailesi içerisinde yer almakta olup Uşşak dizisini kullanmaktadır. Bu iki makamın en önemli farklılıklarından birisi ise ezgisel hareketlerin farklı olmasıdır.

Yörenin karakteristik özelliğini barındırdığını düşündüğümüz bu üç eserin ortak yanı ağıt formundaki eserler olarak gösterilebilir.

Ağzunik ve Sahan Ağa eserleri Tunceli klarnet tavrını en net yansıtan eserlerdir. Çevre illerle (Erzincan, Elâzığ, Malatya) olan kültürel etkileşim bu tavrın söz konusu illerde yaşayan çeşitli icracılar tarafından da bilinmesine neden olmuştur. Bu icra biçiminin, geleneksel Tunceli müziği motifleri ve yöre kültürüne daha sonradan yerleşen klarnet ile bir sentez oluşturduğu söylenilebilir.

Ağzunik isimli eserin yine 1938' i anlatan bir eser olduğu bilinmekle beraber eserin ulaşabildiğimiz en eski icra biçimini Hozat ilçesinde yaşamış olan Mahmut Baran yorumlamıştır.

Bir mzik firması tarafından yayımlanmış olan Mahmut Baran'ın seslendirdiği eser ile gnmzde Savaş Akar'dan derlediğimiz eser arasında kişisel yorum farklılıkları haricinde pek bir farklılık grlmemektedir. 1923 yılında Hozat'ın Bargini kynde dnyaya gelen Mahmut Baran ocukluk ve genlik ağlarını Hozat'ta geirmiş mahalli bir değerdir. Tunceli mzik kltr ierisinde incelendiğinde mzikal tavır ve slup bakımından nemli bir yere sahiptir. Klarnetin Tunceli mzik kltrnde ilk rneklerini, Mahmut Baran'ın kayıtlarında grmekteyiz. Mahmut Baran yaşadığı sre ierisinde albm yapmamış fakat evresindeki kişiler ve gurbetiler tarafından sesi kaydedilerek eserlerinin gnmze kadar ulaşması sağlanmışır (Taş, 2017:50).

⁷ Porte üzerinde bulunan “do” notasının Klasik Türk Müziğindeki isimlendirilişi.

⁸ Porte üzerinde bulunan “la” notasının Klasik Türk Müziği’ndeki isimlendirilişi.

⁹ Porte üzerinde bulunan “si” notasının Klasik Türk Müziğindeki isimlendirilişi.

Resim 10: Mahmut BARAN
(Taş, 2017:48)

Günümüzde Tunceli’de klarnetle icra edilen eserlerin icra biçimleri geleneksel Tunceli müziğinin motifleri ile iç içe geçmesi sonucu oluşan bir tür olarak düşünülebilir. Ağzunik ve Sahan Ağa gibi eserler, zurna ile bu tavırda icra edilmemekte ya da edilememektedir.

21. yy. popüler kültürüne baktığımızda birçok sanat alanı içerisinde olduğu gibi müzik alanında da postmodernist etkiler görülmektedir. “Aydınlanma felsefesinden kaynaklanan toplum bilim anlayışı, akılcılık ve iyimserlik ile gönüllülüğün yani insanın tarihin ileriye akışını bilincine dayanarak hızlandırabileceği inancının sentezi üzerine oturmaktadır” (Şaylan, 2016:41).Günümüz Tunceli müziği içerisinde bu Postmodernist durum, geçmişe ait müzikal icra biçimlerinin günümüzdeki modern müzik fikirleri bağlamında düşünülmelidir. Günümüz Tunceli müziği içerisinde modernite ve geleneği ortak bir paydada buluşturan Türkiye’de ve yurtdışında birçok müzisyen bulunmaktadır. Metin&Kemal Kahraman, Mikail Aslan, Yılmaz Çelik, Ahmet Aslan ve sayamadığımız birçok isim örnek olarak gösterilebilir.

Tunceli’deki klarnet kullanımı günümüzde Tuncelili müzisyenlerin albümlerinde de yer almaktadır. Örneğin; Mikail Aslan’ın 2000 yılında Kom Müzik etiketi ile yayımladığı “Agerayis” albümünde, 2003 yılında Kalan Müzik etiketi ile çıkan “Kılte Kou” albümünde ve Metin&Kemal Kahraman’ın 2000 yılında Lizge Müzik etiketi ile yayımlanan “Sürela” isimli albümünde yer alan “Gırnata u Dawule” isimli eseri, günümüz Tunceli müziğinin klarnet kullanımına örnek teşkil etmektedir.

SONUÇ

Klarnet, Tunceli’de bugünkü konumu ile yöresel bir enstrüman olarak konumlanmış olup yöreye ait karakteristik yapısı ile dikkat çekmektedir. Avrupa menşeli bir enstrüman olan klarnet, II. Mahmut ile birlikte birçok alanda olduğu gibi müzik alanında yapılan reform hareketleri sonucu Osmanlı saraylarına girmiş ve zamanla şehir müzik kültürü içerisinde kendisine yer bulmuştur.

Tam olarak kesin bir tarih verilemese de klarnetin Osmanlı saraylarından Harput’a doğru uzanan yolculuğu Elâzığ, Tunceli, Malatya ve Erzincan illerini kültürel olarak doğrudan etkilemiş ve klarnetin müzik kültürü içerisinde yer almıştır. Harput eksenli bu müzik kültürü yöresinin geleneksel müzik yapısı ile birleşmiş, yöresel bir enstrüman niteliğine bürünmüştür.

19.yy’da Harput’ta çeşitli eğitim faaliyetlerini yürüten Azınlık okullarında verilen müzik eğitimi ve buna bağlı olarak oluşturulan orkestraların yanı sıra Mızıkâ-i Hümayunda görev yapan askerlerin memleketlerine dönerken klarneti de beraberinde getirmeleri, Harput Ermenilerinin de yadsınamayacak büyük etkisi ile zaman içerisinde klarnetin Harput müziğinde geniş yer bulmasına neden olmuştur. Harput Ermenilerinin, 1915 öncesinde azınlık okullarında edindikleri batı tipi enstrümanları icra etmesi, keman ve klarnet gibi enstrümanların kültür içerisinde yer almasını hızlandırmıştır.

19. ve 20. yy.’ da çevre illere nazaran daha gelişmiş bir konumda olan Elâzığ, diğer il ve ilçelerde ikamet eden insanların çeşitli ihtiyaçlarını karşılama noktasında önemli bir merkez olmuştur. Çevre il ve ilçelerden Elâzığ’a gelen insanlar, sadece günlük ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla değil aynı zamanda çeşitli etnografik kültür ürünlerini de beraberinde getirmişlerdir. Kültürleşme terimi ile Tunceli özelinde incelediğimiz bu konuya; Eğin, Arapgir, Hozat, Pertek, Çemişgezek gibi ilçeler de örnek verilebilir. Kaynak kişiler ile yaptığımız görüşmeler sonucunda, 50-60 yıl öncesine kadar Tunceli’nin tüm ilçelerinde zurna sazının icra edildiği, daha sonra klarnetin müzik kültürüne yerleştiği görülmektedir.

Günümüzde Tunceli klarnet icra geleneğinin, klarnetin son dönemde popülerleşmesi sebebi ile zaman zaman diğer ilçelerde de icrasını görsek de geleneksel olarak klarnet Hozat, Çemişgezek ve Pertek ilçelerinde icra edilmektedir. Yaptığımız incelemeler doğrultusunda Klarnetin Tunceli’ye gelişi ile eğlence müziği repertuarında da değişimler olduğu görülmekte olup yukarıda işlediğimiz “Gelin Çıkarma Havası” eseri bu duruma örnek teşkil etmektedir. Elâzığ ile Tunceli’nin geçmişten gelen bu yakın etkileşimi, klarneti Tunceli’ye taşıırken aynı zamanda Elâzığ’da icra edilen müziklerin de taşındığını bizlere işaret etmektedir.

Tunceli de klarnet, toplumun kulağında çeşitli ezgisel kalıplarla var olmuş, yöresel bir nitelik kazanmıştır. 1938’in yöre insanında yarattığı toplumsal trajik durum, günümüzde etnografya çalışmalarının pek çok bölümünde işlenmektedir. Verdiğimiz uzun hava örneklerinden de anlaşılacağı üzere, toplum belleğinde var olan 1938 olayları, günümüzde klarnet ile icra edilen müziklerin bir bölümünü oluşturmuştur. 1938 Dersim olaylarının toplumsal hafıza bağlamında düşünülürse, müziğin ön planda olmasından çok sözlerin semantik yapısına yoğunlaşıldığının göstergesi olarak düşünülebilir. Keman, bağlama, klarnet sazlarını icra eden kişiler ile yaptığımız derleme çalışmalarında, 1938 temalı eserlerin sayıca azımsanamayacak boyutta olduğunu görmekteyiz.

Klarnet icrasında özellikle serbest bir şekilde ‘Açış’ (taksim, uzun hava) olarak adlandırılan formların da sıklıkla kullanıldığı görülen Nevruz ve Huzi makam dizisinin yöreye has bir kullanım olduğu söylenebilir. Hatta bu açışlar öyle karakteristik bir hal almıştır ki ‘Hozat Tavrı’ gibi icra edildiği yerin ismiyle anılmaktadır. Eğin, Arapgir ve Harput’taki klarnet icra geleneğine baktığımızda bu açışların sadece Tunceli müziğine işaret ettiğini görebilmekteyiz.

Bir diğer farklılık ise, özellikle Harput ve Arapgir bölgelerinde klarnet ile makam müziği (Gazel, Peşrev) icrası yapılırken Tunceli müzik kültüründe bu türde eserlere ait izler görülmemesidir. Bu durum sadece klarnet için söz konusu olmayıp Tunceli müzik kültürü içerisinde de aynı durum söz konusudur. Klasik Türk Müziği eserlerinin ve enstrümanlarının (İnce saz takımı) Tunceli’de icra edilmeme gerekçeleri arasında; Osmanlı Devlet idaresinin doğrudan Tunceli’de yer almaması, önemli ticaret yolları üzerinde olmaması ve bu etkenler kapsamında Tunceli’de şehir kültürünün oluşmaması örnek olarak gösterilebilir.

Yöre insanı geleneksel halk türkülerini klarnete uyarlamış ve daha önce de belirttiğimiz gibi kültürel anlamda diğer illere göre kapalı bir konumda olması sebebi ile Tunceli’deki klarnet icrası günümüze kendine has karakteristik özellikler içerdiği söylenebilir.

KAYNAKLAR

- Abacı, Tahir, (2013), Harput/Elâzığ Türküleri, İstanbul, İkaros Yayınları.
- Ak, Ahmet Şahin, (2014), Türk Musikisi Tarihi, Ankara, Akçağ Yayıncılık.
- Creswell, John W., (2018), Nitel Araştırma Yöntemleri, Ankara, Siyasal Kitabevi.
- Çağrı, Serkan, (2006), Avrupa’da Ve Türkiye’de Klarnetin Tarihsel Gelişimi, Türk Müziği İcrasında Klarnet Çeşitlerinin Ses Sahaları Ve Parmak Pozisyonları Bakımından Uygunluğunun İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi. Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Çolakoğlu Sarı, Gözde, (2014), “19. Yüzyıl Batılılaşma Hareketlerinin Osmanlı-Türk Müziğine Yansımaları”, Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi, Sayı 181: 31-50.
- Demir, Sertan, (2015), Arapgir Yöresi Müzik Kültürü, İstanbul, Bilsam Yayınları.
- Eagleton, Terry, (2017), Kültür, İstanbul, Can Yayınları.
- Ekici, Savaş, (2009), Elazığ Harput Müziği, Ankara, Akçağ Yayınları.
- Elazığ Eğitim Tarihi (2010), Elazığ Milli Eğitim Müdürlüğü Yayınları.
- Greve M.;Şahin Ö., (2019), Anlatılmazı İfade Etmek Yeni Dersim “Sound”unun Oluşumu, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Güvenç, Bozkurt, (2017), İnsan ve Kültür, İstanbul, Boyut Yayınları.
- İnalçık, Halil, (2014), Türklük Müslümanlık ve Osmanlı Mirası, İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Karahasanoğlu Songül ve Yavuz Damla (2015), Müzikte Araştırma Yöntemleri, İstanbul, İTÜ TMDK Yayınları.
- Keskin, Mesut, (2015), “Zaza Dili” Bingöl Üniversitesi Yaşan Diller Enstitüsü Dergisi, Sayı 1:93-114.
- Lavenda Robert H. ; Schultz Emily A. (2017), Kültürel Antropoloji, Ankara, Doğubatı Yayınları.
- Mengüş, Erkan, (2019), Alevi Geleneğinde Ölüm İnanışları Bağlamında Müziğin Önemi ve İşlevi: Tunceli Örneği. Yüksek Lisans Tezi, Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa
- Öztuna, Yılmaz, (2000), Türk Musikisi Kavram ve Terimleri Ansiklopedisi, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları.

- Şaylan, Gencay, (2016), Postmodernizm, İstanbul, İmge Kitapevi.
- Şen, Sezen, (2020), Osmanlı Devleti'nde Batılılaşma Hareketinin Müziğe Yansımaları, Meriç Uluslararası Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Dergisi. Sayı 10: 192-208.
- Taş, Cemal, (2017), Kılame Kırmancıye (Dersim Halk Ezgileri), İstanbul, Tj Yayınları.
- Taşır Harun, Kandemir Nazlıcan ve Adar Çağhan (2019), “Geçmişten Bugüne Klarnet Albümlerindeki Görsel Değişimler ve İçerik Analizi”, Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, Sayı 6: 543-552.
- Tunç, Yüksel, (2015), Klarnetin Elazığ-Harput Müziğindeki Yeri, Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.

KAYNAK KİŞİLER İLE YAPILAN KİŞİSEL GÖRÜŞMELER

- Ercan Kahraman 08.10.2019
- Savaş Akar: 30.12.2019
- Veysel Taş: 31.12.2019
- Nesimi Ataş: 30.01.2020
- İmam Solmaz: 03.02.2020
- Veysel İşcan: 16.06.2020
- Haydar Yalçın: 17.06.2020

İNTERNET KAYNAKLARI

- <https://www.youtube.com/watch?v=-80hVhC2ZFk> (Erişim tarihi:24.06.2020)
- <http://cografyaharita.com> (Erişim tarihi: 26.06.2020)

Klarnet icracısı Ercan Kahraman, Hozat, 2019, Kişisel Arşiv

Klarnet icracısı Savaş Akar, Çemişgezek, 2019, Kişisel Arşiv

Klarnet icracısı İmam Solmaz, İstanbul Bahçelievler, 2020, Kişisel Arşiv

Klarnet icracısı Nesimi Ataş, İstanbul/Bahçelievler, 2020, Kişisel Arşiv

Klarnet icracısı Veysel Taş, Elazığ, 2019, Kişisel Arşiv

Zurna İcracısı Haydar Yalçın, Tunceli/Merkez, 2020, Kişisel Arşiv

Zurna İcracısı Veysel İşcan, Tunceli/Merkez, 2020, Kişisel Arşiv